

الله
الرحمن
الرحيم

تربیت

از دیدگاه معصومین (ع) و قرآن کریم

گردآورندگان:

دکتر سید ابوالقاسم مهری نژاد

پریسا اصغری نژاد بلوچی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۴

سرشناسه	: مهری نژاد، سید ابوالقاسم، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: تربیت : از دیدگاه معصومین (ع) و قرآن کریم/گردآورندگان سید ابوالقاسم مهری نژاد، پریسا اصغری نژاد بلوچی.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۰۴۸-۴
وضعیت فهرست نویسی	: قیبا
موضوع	: کودکان -- سرپرستی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: تربیت اخلاقی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: رفتار والدین -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
شناسه افزوده	: اصغری نژاد بلوچی، پریسا، ۱۳۶۸ -
رده بندی کنگره	: BP۲۵۲/۲۴۱۳۹۲۴ ت ۴م /۹
رده بندی Dewey	: ۶۴۴/۷۵۷

این اثر در چهارچوب پژوهش‌های عملی انفرادی در دانشگاه الزهرا (س) گردآوری شده است.

تربیت / از دیدگاه معصومین (ع) و قرآن کریم

گردآورندگان: دکتر سید ابوالقاسم مهری نژاد - پریسا اصغری نژاد

ناشر: انتشارات آوای نور

صفحه‌آرا: منیرالسادات حسینی

چاپ دوم ۱۳۹۴

تیراژ: ۵۰۰ جلد

صحافی: نشاط

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۰۴۸-۴

تهران - انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهید و حید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نامبر: ۶۶۴۸۰۸۸۲ / همراه: ۰۹۱۲۲۰۰۴۵۵۷

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۱۳۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
تربیت فرزند از دیدگاه پیامبر اسلام.....	۱۷
ادوار تربیت کودک از نظر پیامبر اکرم(ص).....	۱۹
قبل از تولد.....	۱۹
غذای حلال.....	۲۰
رعایت آداب زناشویی.....	۲۱
مراقبت‌های ایام بارداری.....	۲۱
اهمیت تغذیه در تربیت کودک.....	۲۱
مراحل تربیت کودک بعد از تولد.....	۲۲
اصل تکریم شخصیت کودک.....	۲۳
احادیث.....	۲۷
سیره پیامبر اکرم در تربیت فرزند.....	۳۵
دیدگاه امام علی(ع) در پرورش فرزند.....	۴۷
ضرورت تسریع در تربیت فرزندان از دیدگاه امام علی علیه‌السلام.....	۴۹
هدف‌نهایی از تربیت فرزند.....	۵۰
ابعاد تربیت از دیدگاه و سیره امام علی علیه‌السلام.....	۵۱
تربیت دینی.....	۵۲
نماز.....	۵۲
آموزش قرآن.....	۵۴

۵۴	تعلیم دعا.....
۵۶	آشنایی با علوم اهل بیت علیهم السلام.....
۵۶	رعایت آداب و سنن اسلامی در هنگام تولد فرزند.....
۵۷	سیره امام علی.....
۶۱	احادیث.....
۶۶	نامه ها
۶۶	ترجمه متن نامه ۳۱ نهج البلاغه.....
۶۶	انسان و حوادث روزگار.....
۶۶	مراحل خودسازی.....
۶۷	اخلاق اجتماعی.....
۶۷	شتاب در تربیت فرزند.....
۶۸	روش تربیت فرزند.....
۶۹	ضرورت توجه به معنویات.....
۷۰	ضرورت آخرت گرایی.....
۷۱	معیارهای روابط اجتماعی.....
۷۱	تلاش در جمع آوری زاد و توشه.....
۷۲	نشانه های رحمت الهی.....
۷۳	شرایط اجابت دعا.....
۷۳	ضرورت یاد مرگ.....
۷۴	شناخت دنیاپرستان.....
۷۴	ضرورت واقع نگری در زندگی (ارزش های گوناگون اخلاقی).....
۷۶	حقوق دوستان.....
۷۷	ارزشهای اخلاقی.....
۷۸	جایگاه زن و فرهنگ پرهیز.....

۷۹	ترجمه نامه ۴۷ نهج البلاغه.....
۷۹	وصیت امام علیه السلام به حسن و حسین علیهما السلام پس از ضربت ابن ملجم.....
۸۰	حکمت ۳۹۱.....
۸۱	تربیت فرزندان از دیدگاه حضرت فاطمه زهرا(س).....
۸۳	شیوه های تربیتی حضرت زهرا(س).....
۸۴	اعتقاد به عقیقه.....
۸۴	عواطف مادری و نقش آن در تربیت فرزند.....
۸۵	توجه به نیازهای کودک.....
۸۷	بازی و تحرک.....
۸۹	رعایت عدالت در برخورد با فرزندان.....
۹۱	پرورش روحیه عبادت و تقوا.....
۹۳	شیوه های تربیتی از دیدگاه امام حسن(ع).....
۹۵	اهمیت کسب علم و دانش.....
۹۵	تخلف نکردن در عهد.....
۹۶	تنبيه.....
۹۶	بازی با کودکان.....
۹۷	پاداش دادن به کودکان.....
۹۹	تربیت فرزندان از دیدگاه امام حسین.....
۱۰۱	زمینه سازی تربیت.....
۱۰۱	اظهار محبت به فرزندان.....
۱۰۲	تشویق فرزندان در برابر کار خوب آنان.....
۱۰۳	اهمیت آموزشهای دینی فرزندان و قدردانی از معلمان و مربیان.....

- ۱۰۴ احترام به انتخاب جوان در امر ازدواج.....
- ۱۰۵ تربیت عملی.....
- ۱۰۶ حادثه کربلا از منظر تربیت فرزندان.....
- ۱۰۷ توجه به نیازهای فرزندان.....
- ۱۰۸ نیازهای مادی.....
- ۱۰۸ نیازهای عاطفی و روانی.....
- ۱۰۹ رفتار حضرت با فرزندان و نوجوانان در میدان جنگ.....
- ۱۱۱ رفتار حضرت نسبت به فرزند بیمارش زین العابدین(ع).....
- ۱۱۲ رفتار حضرت نسبت به خانواده و فرزندان در لحظه وداع.....
- ۱۱۳ سفارش به فرزندان یتیم و بازماندگان.....
- ۱۱۴ پاسخگویی به پرسشهای فرزندان.....
- ۱۱۶ نقش آزادی و انتخاب در تربیت فرزندان.....
- ۱۱۷ سیره تربیتی امام سجاد(ع).....
- ۱۱۷ حقوق فرزند.....
- ۱۱۸ موعظه.....
- ۱۱۸ دعا.....
- ۱۱۸ هنگام تولد.....
- ۱۱۹ شیوه تربیت فرزند از دیدگاه امام باقر(ع).....
- ۱۲۱ گفتن اقامه در گوش و باز کردن کام نوزاد با آب فرات.....
- ۱۲۱ عقیقه و نامگذاری.....
- ۱۲۲ تاثیر شیر مادر در تربیت.....
- ۱۲۳ کودک و نیاز به محبت.....

۱۲۳ستایش از فرزند صالح
۱۲۴والدین و نصیحت فرزندان
۱۲۵اهمیت آرامش خانواده در تربیت
۱۲۶نقش تربیتی عمل والدین و مریان
۱۲۸تربیت معنوی فرزندان
۱۲۸ذکر و یاد خدا
۱۲۹دعا
۱۳۱سیره تربیتی امام صادق(ع)
۱۳۱اهمیت دانش
۱۳۱تربیت به موفق
۱۳۱ محبت به کودک
۱۳۳کودک و بازی
۱۳۴رشد جنسی کودکان
۱۳۴موعظه
۱۳۵تاثیر شیر مادر
۱۳۵نام گذاری
۱۳۵ یادگیری
۱۳۹دیدگاه تربیتی امام کاظم(ع)
۱۴۳دیدگاه امام رضا در تربیت فرزندان
۱۴۵ اولین گام
۱۴۵نامگذاری
۱۴۶ مراقبت از کودک
۱۴۷کودک و سلامتی
۱۴۷ صحبت با کودک

۱۴۹	احترام
۱۵۰	تشویق
۱۵۱	نظارت والدین
۱۵۲	قبل از سفر
۱۵۲	بعد از سفر
۱۵۳	خود اتکایی
۱۵۴	پرورش بعد عقلانی
۱۵۷	شیوه‌های تربیتی امام هادی (ع)
۱۵۹	ایجاد زمینه مساعد تربیتی
۱۶۰	داشتن الگو و سرمشق مناسب
۱۶۲	روش تمرین، تکرار و عادت دادن عملی
۱۶۴	روش موعظه و نصیحت
۱۶۷	شیوه‌های اصلاح رفتار کودکان و نوجوانان در فرهنگ اهل بیت (ع)
۱۸۲	بحث و نتیجه گیری
۲۳۷	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

اسلام کامل ترین دین وحی شده و آسمانی است که از انتخاب همسر، لقاح، انعقاد نطفه، مراقبت های دوران بارداری، تولد تا مرگ، آموزه ها، قواعد و راهنمایی های جامعی را به انسان ارائه داده است. برای تمام گرایش ها و برنامه های ژنتیک رفتاری انسان نقشه راه وجود دارد. در مکتب اسلام، انسان حیران و سرگردان و فاقد الگوی و راهنما نیست. قرآن کریم، نهج البلاغه، صحیفه سجاده، سیره و سنت پیامبر اعظم (ص)، معصومین، فطرت و عقل انسان حیات دنیوی را راهبری می نماید و دنیا و آخرت را به هم پیوند می دهند.

دین ها برای سعادت دنیوی و اخروی انسان، نحوه تعلیم و تربیت او، در فرآیند رشد را به خوبی و با ظرافت کامل مورد تاکید قرار داده است. زیرا انسان با تعلیم و تربیت قالب می گیرد و عمدتاً با آموخته ها و عادات دوران رشد حیات و سبک زندگی او تجلی پیدا می کند. روانشناسی امروز نیز بر این حساسیت اسلام در تاکید بر تعلیم و تربیت دوران کودکی و نوجوانی در تامین سلامت روانی و پیشگیری از آسیب ها و کج روی های روانی-اجتماعی نظریه ها و مستندات پژوهشی فراوان ارائه داده است.

انسان به دلیل برخورداری از کورتکس که زیربنای عصبی-زیستی ظرفیت های ویژه انسان همانند اراده، زبان، تعقل و تفکر و یادگیری و ... است. در تمام سنین حتی در دوران پیری هم تغییر پذیر، آموزش پذیر و توبه پذیر است. ولی یادگیری ها و باور ها و عادات دوران کودکی و نوجوانی بنیادی به دشواری هم حذف شدنی نیستند.

علم روانشناسی اطلاعاتی درباره جهان بینی، ارزش ها، اعتقادات و دیگر مقوله های دینی و فلسفی ارائه نمی دهد و اساساً این مقوله ها جزء موضوع و روش تحقیق این علم نیستند. اما در توصیف زیر ساخت های عصبی-زیستی، افکار، احساسات و رفتارها و مکانیزم یادگیری، پردازش اطلاعات، الگوهای ارتباط عاطفی-اجتماعی، انگیزه ها، عادات، آسیب های روانی، روش ها و فنون تشخیص و درمان مشکلات و اختلالات روانشناختی و روانی-زیستی پژوهش و نظریه پردازی راهکار ارائه می دهد. از این داده ها به چه نحوی و با چه جهان بینی ای استفاده شود رابطه با جهان بینی و دینی دارد که روانشناسی به آن اعتقاد دارد. اگر به هیچ دینی به صورت عمیق باور نداشته باشد التزام به عمل نیز نخواهد داشت. در این حالت آن روانشناس از داوینیسیم اجتماعی بر اساس قوانین و مقررات مدنی و حقوقی زندگی خود را به پیش می برد و نیازهای روانی-اجتماعی خود را برآورده می نماید. غالباً روانشناسان غیر مسلمان و برخی از روانشناسان

دیگر نیز خود آگاه یا نا خود آگاه این گونه عمل می نمایند.

وقتی راهکارها و اندیشه های آنها در اداره انسانها و جوامع دخیل شود، همچون دیگر علوم انسانی و حتی خیلی بیشتر از آنها می تواند منشا بی عدالتی، استثمار، بیماری های روتنی و آسیب های اجتماعی شود. اکنون نیز نمود تحقق چنین علوم و اندیشه هایی در جهان دیده می شود.

روانشناس مسلمان بر اساس ایمان به خدا پیامبر و ائمه معصوم، تکلیف دارد، نظریه ها، بیانات و تفسیرهایی که از اصول و احکام دینی خارج است را نپذیرد و اشاعه هم ندهد. روانشناس مسلمان باید بینش و آگاهی نسبت به تطابق یا عدم تطابق نظریه ها و اندیشه هایی که در کتب انگلیسی و فارسی به صورت تالیفی یا ترجمه ای منعکس است، داشته باشد. باید تفکر انتقادی در او پرورش یابد تا سره را از ناسره تشخیص دهد. هر آنچه را که می خواند یا می شنود کاملاً نپذیرد بلکه میزان حقیقت آنها را تشخیص دهد.

با این اوصاف غالب یافته های پژوهشی مربوط به ویژگی های روانشناختی انسان با مبانی اعتقادی ما همخوانی دارند اما تفسیرها و اظهار نظرهای فلسفی و نظریه پردازی های روانشناسان غربی و بعضاً حتی مسلمان ایرانی با مبانی اعتقادی ما نا همخوان است.

تفسیرها و نظریه پردازی های روانشناسی اگرچه برگرفته از مشاهدات تجربی است ولی عمدتاً زاینده تخیل و برداشت شخصی می باشد. در بعد تفسیر و نظریه پردازی است که علم روانشناسی از مبانی اعتقادی ما بعضاً فاصله می گیرد نه در بعد توصیف تجربی و عینی.

پیچیدگی آفرینش آنچنان عمیق و واجد لایه های تو در تو و رموز کشف نشدنی است که انسان خاکی در پی بردن به کنه آنها به شدت دچار خطای شناختی می شود و فقط تفسیرهای واجد منشاء الهی و وحی شده می تواند اعتبار پیدا کند.

در زمینه نظریه های روانشناختی فاقد داده های توصیفی موید آن نظریه ها می توان به چند نظریه روانشناختی اشاره نمود. مثلاً نظریه روان تحلیل گری زیگموند فروید پایه گذار نظریه روان تحلیل گری که نظریات روان تحلیل گری زیادی بر اساس آن شکل گرفته اند و یا نظریه رفتار گرایی واتسون و همچنین اسکینر خرد و کلان بوده اند به شدت ذهنی و استنباط های به شکل منظم و توجیه پذیر اما عمیقاً نقد پذیر و واجد خطای شناختی هستند و داده های پژوهشی (توصیف کننده حقایق آفرینش و نه تبیین کننده آنها) کافی و همسو با هم موید آنها نیستند.

فروید هرگز هیچ کودکی را مورد بررسی تجربی با روش های متعارف تحقیق روانشناختی قرار نداده بود ولی درباره مراحل و عوامل موثر در رشد روانی نظریه داده است. نظریه روانی-جنسی او که ثمنبای پرورش انسان سالم و نا سالم، پیشگیری از بیماری های روانی و همچنین برگرداندن انسان بزرگسال بیمار به آن سال ها و کار روی خاطرات و تجربیات آن دوران است از نظر پژوهشی فاقد داده های لازم و کافی است.

حتی معاصران و شاگردان مرید او همچون یونگ که معاصر او بودند تفسیرهای او را نپذیرفتند و نظریه روانی-جنسی او توسط هیچ روان تحلیل گر معاصر او و بعد از او هیچگاه مورد پذیرش قرار نگرفت.

نظریه رفتار گرایی نیز اگرچه در کنترل رفتار انسان و مدیریت بر آن قدرت خوبی دارد اما درباره تبیین مکانیزم شناختی، زبان و عواطف فاقد شواهد تجربی قانع کننده است و به عبارت دیگر اصلا پیچیدگی های شناختی و مکانیزم های عصبی شناختی را نمی تواند تبیین نماید. همین طور سایر نظریه های روان شناختی که از نظر نفوذ، مشهوریت و قدمت و کاربرد پذیری در سطح پایین تری هستند نیز از این محدودیت ها برخوردارند و نظریه های شناختی ادعایی درباره ماهیت انسان ندارند و صرفا جنبه توصیفی و ارائه راهکار برای مدیریت بر فرایندهای شناختی و تحول و تغییر آنها دارند.

با این وجود علم روان شناسی و پژوهش های رو به توسعه آن که به صورت فرایندهای روش ها و فنون پژوهشی در آن به صورت زیست فناوری و روان سنجی به خوبی در حال پیشرفت هستند تا بیش از پیش داده های عینی تر و دقیق تری تولید نمایند، یک علم ارزشمند است. می توان از ابداعات و اندیشه های خلاق روانشناسان در زمینه بهبود کیفیت زندگی انسان استفاده نمود اما از سوی دیگر همچون یک تیغ دو لبه است که استفاده نادرست از آن قبه خصوص وقتی از مسائل اخلاقی و ارزشی به دور شود مخرب می شود.

امروزه در استفاده صحیح و انسانی از پژوهش ها و روش ها و فنون ابداعی روانشناسان در حل بسیاری از مشکلات زندگی انسانها کارآمدی خود را به اثبات رسانده است. با این وجود بهره برداری غیر اخلاقی و غیر انسانی از آن نیز بسیار زیاد هستند.

در زمینه روانشناسی رشد که از جمله دروس پایه دانشجویان رشته روانشناسی است و در بسیاری از رشته های دیگر نیز مورد تدریس می باشد در بخش توصیف تجربی ویژگی های جسمانی، شناختی، عاطفی و اجتماعی در سراسر گستره حیات از نطفه و رویان تا پیری مغایرتی با مبانی اعتقادی ما وجود ندارد. این تطابق داده های پژوهشی با مبانی اعتقادی واقعیت غیر قابل انکار است زیرا آنچه خداوند خلق نموده توصیف میشود. اما در بعد تفسیر نظری و نظریه پردازی بعضا عدم تطابق با مبانی اعتقادی ما مسلمانان رؤیت می شود امری طبیعی است زیرا این نظریه ها توسط غربی های غیر مسلمان و حتی فاقد اعتقاد به هر گونه دین آسمانی و عمدتا علم زده ارائه گردیده است. تراوشات ذهنی افرادی که تربیت دینی ندارند و ایمان یا حتی آشنایی نسبی با آموزه های دینی ندارند از نظر روانشناسی پدیده قابل توجیهی است.

روانشناسی درباره اینکه چه انسانی پرورش یابد نمی تواند اظهار نظر نماید. اگرچه روان شناسی کنونی با توجه به وضعیت کنونی جوامع انسانی به منظور سازگاری با چنین وضعیتی درباره نحوه رشد و پرورش انسان تلویحا پیشنهادهای ارائه مینماید. اما در اصل تعیین انسان ایده آل و جامعه ایده آل یک مقوله ارزشی است و خارج از حیطه روانشناسی است.

لازم است دانش پژوهان علم روانشناسی به ویژه روانشناسی رشد اعتقادات دینی خود را مغایر با علم روانشناسی نینند بلکه جایگاه هر یک را بشناسند.

در این اثر لازم دیده شد گذری بر احادیث و روایات پیامبر (ص) و ائمه معصوم در خصوص تربیت جمع آوری شود تا زمینه آشنایی دانشجویان درس روانشناسی رشد و هم چنین سایر خوانندگان این اثر با نحوه تربیت کودکان و نوجوانان از منظر پیامبر اسلام (ص) و دیگر معصومین فراهم گردد.

دکتر ابولقاسم مهری نژاد

۱۳۹۲